

JAN WIKTOR SIENKIEWICZ
Lublin

POLSKA DIVA W WENECJI
PLAKATY WENECKICH FESTIWALI
SZTUKI KINEMATOGRAFICZNEJ
AUTORSTWA ATTILIO ALFIERIEGO*

Dzieje sztuk pięknych, do których od stu lat należy również dziesiąta muza, nie znalazły jak dotąd w literaturze polskojęzycznej takiego opracowania, które by z punktu widzenia historyków i krytyków sztuki zajmowało się twórczością plastyczną i reklamową dotyczącą kina. W naszej literaturze poświęconej historii sztuki kinematograficznej nie znana jest także postać włoskiego artysty aktywnego twórczo zwłaszcza w latach trzydziestych i czterdziestych dwudziestego wieku, wziętego i już wówczas uważanego za wybitnego – Attilio Alfieriego, który w dziedzinie plastyki reklamowej należy do czołówki najwybitniejszych włoskich i europejskich artystów swojego pokolenia.

To dzięki niemu na plakaty reklamowe festiwali filmowych, które miały miejsce w Wenecji przed drugą wojną światową, weszła Greta Garbo, bohaterka filmu niemego – Diva o wyjątkowej urodzie i wielkim talencie aktorskim.

Na I Międzynarodową Wystawę Sztuki Kinematograficznej (*I Esposizione Internazionale d'Arte Cinematografica*), która miała miejsce w 1932 r., artysta przygotował plakat poświęcony wynalazcom aparatu fotograficznego

---

* Cała twórczość Attilio Alfieriego opracowana i wydana w postaci monografii: J. W. Sienkiewicz, *Attilio Alfieri a malarstwo włoskie XX wieku*, Lublin 1997.

– braciom Lumier¹. Plakat ten zdobił powyższą ekspozycję, urządzoną w 1932 r. w lokalach Hotelu Excelsior w Wenecji. Praca ta jest w swojej kompozycji jeszcze zasadniczo bardzo statyczna, zwłaszcza poprzez centralną postać mężczyzny stojącego przy aparacie fotograficznym. Niemniej jednak górna partia plakatu, z przedstawieniami czterech ciągów fotograficznej kliszy, nadała kompozycji dynamiki, dzięki zamieszczonym w poszczególnych (zaaplikowanych na powierzchni płótna) klatkach filmowych, poruszonych (w różnych fazach) postaciom kobiecym przeskakującym przez taboret.

Po siedmiu latach w realizacji zatytuowanej *Manifesto VII Espo. Inter. Cinematografica di Venezia*² Alfieri zdynamizował swoją kompozycję, do której wprowadził zaaplikowane postacie z gazet kinowych – ubranych we fraki mężczyzn z grup baletowych. Tym razem już w ustawicznym ruchu – jakby we „fruwających” fazach tańca Freda Astera.

Ale równocześnie w tym samym roku i na tę sama wystawę Alfieri przygotował dwie prace zupełnie odmienne, uspokojone, pełne elegancji i wysmakowane. Pierwszą z nich był plakat zatytuowany *La Divina*³, z którego na uczestników festiwalowych spoglądała na wprost wyniosła i na wprost tajemnicza Greta Garbo. Włoski artysta zastosował w tej kompozycji po raz pierwszy nową technikę plastyczną, oscylującą pomiędzy kolażem a techniką plakatową, tworząc dzieło bliskie w pewnym sensie kierunkowi we współczesnej sztuce – nazwanym dopiero w połowie lat sześćdziesiątych pop-artem.

W dwadzieścia pięć lat później, w 1964 r., (można by powiedzieć paradoksalnie) tytuł jednej z pierwszych prac włoskiej artystki Titiny Maselli, kwalifikowanej przez historyków sztuki w grupie dzieł włoskiego pop-artu, brzmi właśnie *Greta Garbo*⁴.

Pogrążone w myślach oblicze Greta Garbo, wycięte z czarno-białego oryginalnego plakatu filmowego, Alfieri „odizolował” od widza sznurkową siatką, która pokrywa całą kompozycję przedstawienia, tworząc chociaż

---

¹ 1932 *Lumiere (I Esposizione Internazionale Cinematografica, Venezia)*, tempera, kolaż, pł., 100 x 65, syg. brak.

² 1939 *Manifesto VII Espo. Inter. Cinematografica di Venezia*, pistolet natryskowy, fotografia, oł., 110 x 85, syg. brak.

³ 1939 *La Divina (VII Esposizione Internazionale Cinematografica di Venezia)*, tempera, kolaż, pł., 85 x 82, syg. A. R. Alfieri.

⁴ 1964, repr., w: R. B o s a g l i a, S. Z a t t i, *Il pop-art e l'Italia*, Milano 1983, il. 23, s. 35.

przeźroczystą – to jednak barierę. Wydaje się, iż tak zakomponowane dzieło miało być w zamyśle samego autora nowoczesnym – współczesnym sposobem na znalezienie środka dla podkreślenia rozdziału *sacrum* od *profanum*. Bożyszcze kinowego ekranu przez zastawianie owej widocznej bariery jeszcze bardziej stało się dla nas niedostępne – tak jak jej obecność i efemeryczność jednocześnie na kinowym ekranie podczas emisji filmu.

Wenecki Festiwal Filmowy, który miał miejsce w roku wybuchu drugiej wojny światowej, przyniósł w twórczości mediolańskiego mistrza drugą ważną w historii sztuki nowoczesnej nie tylko Italii kompozycję pt. *E. Duse (Omaggio alla 1 Diva italiana)*⁵. Tym razem, w dziele – już z samej nazwy będącym hołdem dla włoskiej aktorki Eleonory Duse – oblicze gwiazdy filmowej artysta umieścił w bogatym obramowaniu, utworzonym z delikatnych koronek i kliszy fotograficznej, a do złudzenia przypominającym barokową ramę. Prawa ręka artystki wychodzi poza ramy przedstawienia na zewnątrz i „przenikając” jednocześnie powierzchnię obrazu-lustra, powraca do jego wnętrza, podtrzymując biało-czarne boa zarzucone na szyi. Całe przedstawienie nałożone zostało na intensywne czerwone tło, co jeszcze bardziej upewnia nas o słuszności zastosowanej przez malarza, już w samym założeniu kompozycji, tezy o „świętości kinowego borzyszcza”.

Na tę samą wystawę Sztuki Kinematograficznej w Wenecji Alfieri przygotował plakat pt. *Manifesto VII Esposizione Cinematografica Venezia*⁶. W swoim charakterze obraz różni się znacznie od poprzednich kompozycji. Artysta zastosował tym razem w budowie dzieła, jak i kolorycie formę bardziej abstrakcyjną i surową. Malarz wykorzystał w niej grę przestrzenną – grę projekcji kinowych obrazów i planów, uzyskaną za pomocą nakładania się poszczególnych warstw kompozycji, powstałych w wyniku zachodzących na siebie coraz ciemniejszych powierzchni wykonanych techniką pistoletu natryskowego.

Nie ulega wątpliwości, iż ówczesny plakat kinowy musiał zawierać inny niż obecnie ładunek informacji, aplikowany w kompozycję przez grafika plakatowego. Należy pamiętać, iż istniało jeszcze w tych latach kino nieme, które wymagało od artysty projektującego plakaty i reklamy filmowe „wzmocnienia” brzmienia ekspresji niesłyszalnego z ekranu głosu kinowych gwiazd.

---

⁵ 1939 *E. Duse (Omaggio alla 1 Diva italiana)*, tempera, kolaż, pł., 115 x 95, syg. brak.

⁶ 1939 technika areograficzna, fot., oł., 110x85, syg. niewidoczna.

Zamknięciem serii Alfierowskiego wątku kinematograficznego w jego bogatej, wielokierunkowej i długiej twórczości malarskiej, graficznej i reklamowej jest, pochodząca z 1947 r., realizacja zatytuowana *Moulin Rouge*⁷. Ponad dwumetrowa kompozycja skonstruowana została w typowy dla kolażu sposób przenikania i nakładania się planów poszczególnych przedstawień, będących w tym przypadku połączeniem przedstawienia nagich kobiet – symbolu seksu, z dynamiczną sekwencją męskiego baletu, charakterystycznego dla wielkich lokali rozrywkowych, takich jak paryskie *Moulin Rouge* czy też *Lido*. Tutaj też główna scena rozgrywa się w przestrzeni oddzielonej od nas czarną, delikatną – aczkolwiek gęstą siatką. Całość „wydarzenia” nie dotyka nas bezpośrednio. Umiejscowione w lewym dolnym rogu kompozycji, fragmenty scen męskiego baletu, przeniesione zostały z innego plakatu, zatytuowanego *Manifesto VIII Esp. Inte. Cinematografica Venezia*⁸, wykonanego również w 1947 r. przez Attilio Alfieriego na VIII Międzynarodową Ekspozycję Sztuki Kinematograficznej w Wenecji.

POLISH DIVA IN VENICE
FROM THE HISTORY OF ITALIAN
EXHIBITIONS OF CINEMATOGRAPHIC ART

S u m m a r y

The article focuses on several interesting poster projects undertaken by an Italian artist Attilio Alfieri (1904-1992). In the Polish written literature on the history of art and its connections with broadly understood cinematography no mention is given to this prolific Milan artist, who was particularly productive in the 30s and 40s of the XXth century. The first poster project shown during the I International Exhibition of Cinematographic Art in Venice in 1932 was the poster *Lumiere*, devoted to the inventors of the photo camera. Seven years later Alfieri prepared two projects for the seventh show of the Cinematographic Art held in Venice in 1939. The first was the poster titled *La Divina* presenting Greta Garbo, a Polish born actress and a silent film Diva, „looking” at the exhibition audiences half-mysteriously, half-hastily, as if in assertion of her enormous talent and beauty. As a companion to the Slavic actress Alfieri chose another cinema star, now of the southern temperament. In his composition called *E. Duse* (Ommagio alla 1 Diva italiana) the artist paid tribute to the brilliant Italian actress Eleonore Duse. Wearing a characteristic hat it was now Eleonore looking at her fans, raising her visage from the poster. The whole

⁷ 1947 *Pannello Moulin Rouge*, technika mieszana, pł., 210 x 49, syg. niewidoczna.

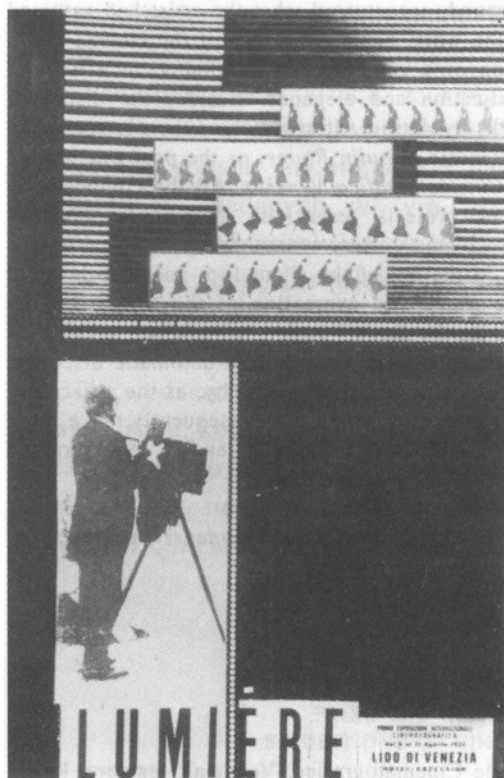
⁸ 1947 *Manifesto VIII Esp. Inte. Cinematogr. Ve.*, technika areograficzna, fot., pł., 115 x 85, syg. niewidoczna.

composition, set against a vibrant red background, accentuated what the artist had assumed as correct already in the very conception of the work, namely the idea of the cinema idol's „sainthood”. And if it is not a representation of a contemporary Madonna, then without doubt of a noble-born lady, full of sophistication and elegance. Besides the discussed compositions, the article highlights other works by Attilio Alfieri, such as the posters called *Manifesto VII Esposizione Cinematografica Venezia*, *Moulin Rouge*, or the post-war project from 1947 titled *Manifesto VIII Esp. Inter. Cinematografica Venezia*. All the compositions were created on the basis of the former projects, especially the huge industrial advertisements produced in the 30s. Alfieri's cinema posters constitute a further expansion of his expressive corpus. He was aware that in the era of the silent film an artist-designer faced a challenging task of „enhancing” the sound and expression of the film stars that obviously could not be heard from the screen via the cinema poster. Responding to the need Alfieri created multimedial works of art which functioned as a sort of automatic discourse between the artist himself and the language of photography. Photography, as the artist said, "being an automatic entity, can prompt other methods of work, and consequently make room for projects where there develops a dialogue between painting and a photographic representation, which in effect produces multimedial compositions.

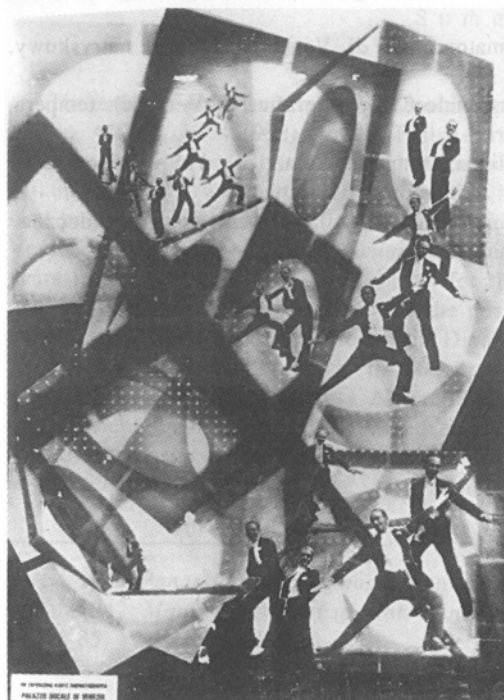
Translated by Tadeusz Karłowicz

SPIS ILUSTRACJI

1. 1932 Lumiere (I Esposizione Internazionale Cinematografica, Venezia), tempera, kolaż, pł., 100 × 65 cm, syg. brak.
2. 1939 Manifesto VII Espo. Inter. Cinematografica di Venezia, pistolet natryskowy, fotografia, oł., 110 × 85 cm, syg. brak.
3. 1939 La Divina (VII Esposizione Internazionale Cinematografica di Venezia), tempera, kolaż, pł., 85 × 82 cm, syg. A. R. Alfieri.
4. 1939 E. Duse (Omaggio alla 1 Diva italiana), tempera, kolaż, pł., 115 × 95 cm, syg. brak.
5. 1947 Pannello Moulin Rouge, technika mieszana, pł., 210 × 49 cm, syg. niewidoczna.

Il. 1. 1932, Lumiere (I Esposizione Internazionale Cinematografica, Venezia), tempera, kolaż, płótno 100 × 65 cm, sygn. brak

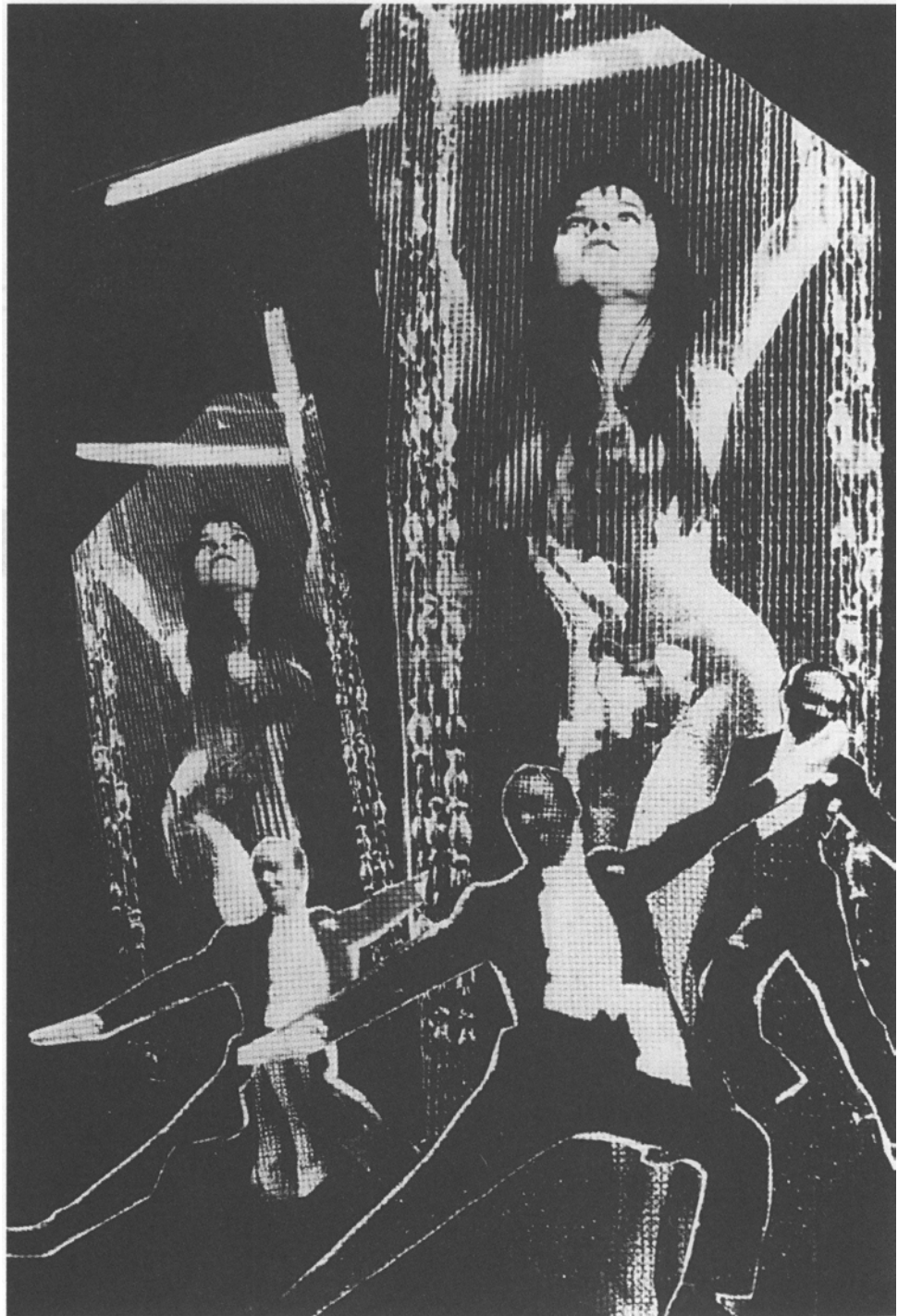
Il. 2. 1939, Manifesto VII Espo. Inter. Cinematografica di Venezia, pistolet natryskowy, fotografia, ołówek, 110 × 85 cm, sygn. brak

Il. 3. 1939, La Divina (VII Esposizione Internazionale Cinematografica di Venezia), tempera, kolaż, płótno, 85 × 82 cm, sygn. A. R. Alfieri

Il. 4. 1939, E. Duse (Omaggio alla 1 Diva italiana), tempera, kolaż, płótno, 115 × 85 cm, sygn. brak

Il. 5. 1947, Pannello Moulin Rouge, technika mieszana, płótno, 210 × 149 cm, sygn. niew.